

MATEMATIKA V EKONOMII – PŘEDNÁŠKA Č. 4 (Parciální zlomky a funkce dvou a více proměnných)

ROZKLAD RACIONÁLNÍ LOMENÉ FUNKCE NA PARCIÁLNÍ ZLOMKY

- **Racionální lomenou funkcí** nazýváme výraz $\frac{P(x)}{Q(x)}$, kde $P(x)$ a $Q(x)$ jsou dané mnohočleny.
- **Rozkladem na parciální zlomky** rozumíme rozklad dané racionální lomené funkce na součet jednodušších (parciálních) zlomků.
- Nejprve **rozložíme jmenovatel** $Q(x)$ na součin kořenových činitelů, tedy na součin závorek, v nichž je vždy $(x - \text{kořen } Q)$, nebo nerozložitelný kvadratický dvojčlen či trojčlen.
- Při rozkladu $Q(x)$ mohou nastat tyto případy:

a) Všechny kořeny $Q(x)$, označíme je x_1, x_2 až x_k jsou reálná čísla, a žádný kořen se neopakuje (má násobnost jedna). Pak:

$$\frac{P(x)}{Q(x)} = \frac{P(x)}{(x-x_1) \cdot (x-x_2) \cdot \dots \cdot (x-x_k)} = \frac{A}{x-x_1} + \frac{B}{x-x_2} + \dots + \frac{K}{x-x_k}$$

b) Všechny kořeny $Q(x)$, označíme je x_1, x_2 až x_k jsou reálná čísla, ale některý kořen, například x_1 se opakuje n -krát (říkáme, že má násobnost n). Pak:

$$\frac{P(x)}{Q(x)} = \frac{P(x)}{(x-x_1)^n \cdot (x-x_2) \cdot \dots \cdot (x-x_k)} = \frac{A_1}{x-x_1} + \frac{A_2}{(x-x_1)^2} + \dots + \frac{A_n}{(x-x_1)^n} + \frac{B}{x-x_2} + \dots + \frac{K}{(x-x_k)}$$

c) Jmenovatel obsahuje nerozložitelný kvadratický dvojčlen nebo trojčlen násobnosti jedna. Příkladem budiž například $x^2 + 1$ nebo $x^2 + 2x + 4$. Pak:

$$\frac{P(x)}{Q(x)} = \frac{P(x)}{(ax^2 + bx + c) \cdot (x-x_1) \cdot \dots} = \frac{Ax + B}{(ax^2 + bx + c)} + \frac{C}{x-x_1} \dots$$

Příklad 6.3. Rozložte na parciální zlomky $\frac{7x-9}{x^2+x-6}$.

Příklad 6.4. Rozložte na parciální zlomky $\frac{3x+3}{(x+2)(x-1)}$.

Příklad 6.5. Rozložte na parciální zlomky $\frac{6x^3 + 21x^2 + 18x + 5}{(x+1)^3 x}$.

Odbočka: Jak dělíme mnohočlen mnohočlenem?

$$(3x^3 + 5x^2 + 5x + 2) : (x^2 + x + 1)$$

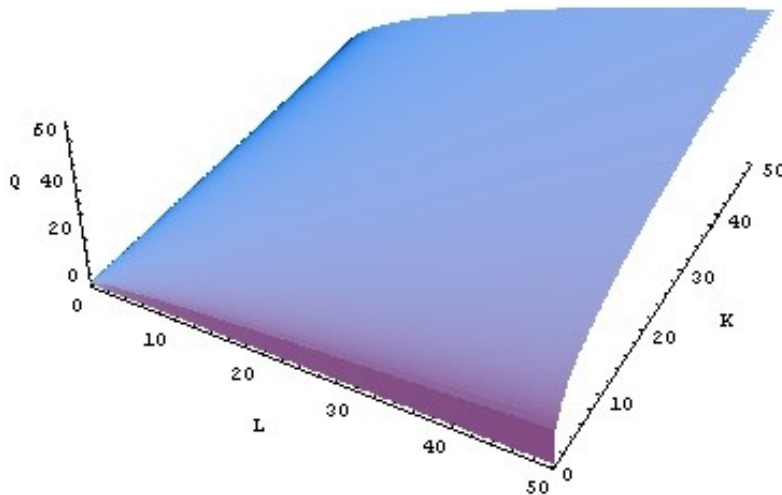
Pokud v racionální funkci $\frac{P(x)}{Q(x)}$ je stupeň čitatele větší než jmenovatele, nejprve mnohočleny dělíme, teprve poté rozkládáme.

Příklad 6.5. Rozložte na parciální zlomky $\frac{3x^2 - 3x + 2}{x^3 + x}$

FUNKCE DVOU PROMĚNNÝCH

- Funkce **dvou proměnných**: $z = f(x, y)$.
- Například **Cobb-Douglasova produkční funkce** $Q(K, L) = AK^\alpha L^\beta$.
- **Graf** funkce dvou proměnných si lze představit jako plochu („krajinu“) v trojrozměrném prostoru:

Obr. 4.6. Graf Cobb-Douglasovy funkce. Zdroj: Wikipedia.

-**Definiční obor** funkce dvou proměnných tvoří body $[x, y]$, pro které má daná funkce smysl. Určujeme jej graficky.

Příklad 4.1. Určete definiční obor funkce $f(x, y) = \sqrt{x + y - 2}$.

Příklad 4.2. Určete definiční obor funkce $f(x, y) = \sqrt{x^2 + y^2 - 9}$.

Příklad 4.3. Určete definiční obor funkce $f(x, y) = \log(x^2 - y)$.

Příklad 4.5. Určete definiční obor funkce $f(x, y) = \sqrt{x+y} + \sqrt{x-y}$.

- **Derivace** funkce dvou proměnných: Necht' funkce $f(x, y)$ je funkcí dvou proměnných x a y . Derivaci funkce dvou proměnných podle jedné z nich nazýváme *parciální derivace*. Pro parciální derivace funkce $f(x, y)$ podle x respektive y užíváme následující značení:

$$\frac{\partial f(x, y)}{\partial x}, f'_x(x, y), f'_x, \text{ respektive } \frac{\partial f(x, y)}{\partial y}, f'_y(x, y), f'_y$$

Definice parciálních derivací se zavádí obdobně jako derivace funkce jedné proměnné:

$$f'_x(x, y) = \lim_{\Delta x \rightarrow 0} \frac{f(x + \Delta x, y) - f(x, y)}{\Delta x},$$

$$f'_y(x, y) = \lim_{\Delta y \rightarrow 0} \frac{f(x, y + \Delta y) - f(x, y)}{\Delta y}.$$

Při výpočtu parciální derivace podle x postupujeme tak, že y považujeme za konstantu (pouze ji opisujeme) a funkci $f(x, y)$ derivujeme podle x . Při výpočtu parciální derivace podle y postupujeme přesně opačně.

Příklad 4.6. Vypočtěte parciální derivace funkce $f(x, y) = x^2 y + 2y^3$.

Příklad 4.7. Vypočtěte parciální derivace funkce $f(x, y) = x^2 e^y + \ln(xy)$.

- **Druhé derivace** funkce dvou proměnných:

Druhá derivace podle x : $\frac{\partial^2 f}{\partial x^2}$

Druhá derivace podle y : $\frac{\partial^2 f}{\partial y^2}$

Smíšená derivace: $\frac{\partial^2 f}{\partial x \partial y}$ respektive $\frac{\partial^2 f}{\partial y \partial x}$.

U smíšené derivace nezáleží na pořadí derivování (věta o záměnnosti pořadí derivování), platí tedy: $\frac{\partial^2 f}{\partial x \partial y} = \frac{\partial^2 f}{\partial y \partial x}$.

Příklad 4.8. Vypočtěte druhé partiální derivace funkce $f(x, y) = 2x^3 - 6xy + 5$.

- **Cobb-Douglasova produkční funkce** udává závislost produkce Q na práci L a kapitálu K :

$$Q = AK^a L^b \quad (4.1)$$

Ve vztahu (4.1) jsou A , a , b kladné konstanty. Konstanta A souvisí s technologickým pokrokem: při stejném K a L vyšší A znamená, že je produkce vyšší (ze stejného množství kapitálu a práce se vyprodukuje více díky efektivnějším technologiím). Podle hodnoty $a + b$ říkáme o produkční funkci, že má:

- konstantní výnosy z rozsahu, je-li $a + b = 1$
- rostoucí výnosy z rozsahu, je-li $a + b > 1$
- klesající výnosy z rozsahu, je-li $a + b < 1$.

- Mezní produkt práce a kapitálu

Derivacemi produkční funkce podle práce respektive kapitálu získáme **mezní produkt práce MP_L** respektive **mezní produkt kapitálu MP_K** :

$$MP_L = \frac{\partial Q}{\partial L},$$
$$MP_K = \frac{\partial Q}{\partial K}$$

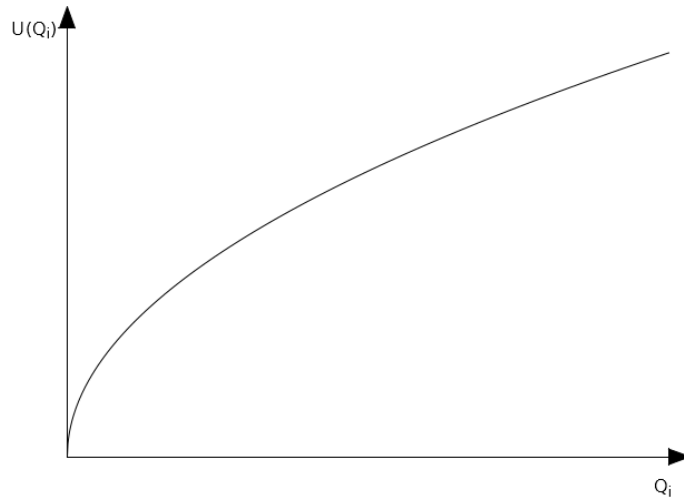
Příklad 4.9. Je dána Cobb-Douglasova funkce $Q = 80K^{0,3}L^{0,7}$. Určete:

- a) mezní produkt práce a kapitálu,
- b) mezní produkt práce pro $K = 100$ a $L = 50$.

- **Funkce užitku:** Mějme n druhů zboží, jejichž množství bud' $Q_1, Q_2, \dots, Q_n$. Předpokládejme, že spotřebitel je schopen přiřadit každé skupině zboží jednu hodnotu, která vyjadřuje *užitečnost (užitek)* dané skupiny zboží. Zmíněné přiřazení nazýváme *funkce užitečnosti (utility fiction)*, a zapisujeme:

$$U(Q_1, Q_2, \dots, Q_n)$$

V dalším výkladu se omezíme pouze na funkce užitečnosti dvou proměnných.

Obr. 4.8. Obvyklý tvar funkce užitku.

- **Mezní užitečnost (užitek)** je derivace užitku:

$$MU_i = \frac{\partial U(Q_1, Q_2, \dots, Q_n)}{\partial Q_i}$$

Příklad 4.10. Je dána funkce užitečnosti pro dva druhy zboží $U(Q_1, Q_2) = Q_1 \sqrt{Q_2}$. Zjistěte, zda je spotřebitelem preferován stav $Q_1 = 10$, $Q_2 = 5$ nebo stav s hodnotami $Q_1 = 7$, $Q_2 = 8$.

Příklad 4.11. Vypočtěte mezní užitek MU_1 a MU_2 pro funkci $U = Q_1^{0,5} \cdot Q_2^{0,2}$:

- a) obecně,
- b) pro $Q_1 = 10$ a $Q_2 = 8$.

Příklad 4.12. Pan Tomáš má k dispozici důchod 200 jednotek (například eur). Může si za ně koupit dva statky, které mají cenu $P_1 = 4$ a $P_2 = 2$ jednotky. Funkce užitku U pana Tomáše je dána takto: $U(Q_1, Q_2) = Q_1 \cdot Q_2$, kde Q_1 je množství prvního statku a Q_2 je množství druhého statku. Jaké množství statků má pan Tomáš koupit tak, aby maximalizoval svůj užitek a přitom utratil veškerý důchod?